

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد

رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

مقایسه‌ی شعر فروغ فرخ‌زاد و سیمین بهبهانی با رویکرد نقد زن‌محور

استاد راهنما

دکتر سعید حاتمی

استاد مشاور

دکتر جلیل شاکری

دانشجو

زهرة یاوری فر

مهرماه ۱۳۹۳

دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان
دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد
رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

زهره یاوری فر

عنوان پایان‌نامه

مقایسه‌ی شعر فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی با رویکرد نقد زن محور

در تاریخ ۱۳۹۳/۷/۱۵ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه‌ی بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

 امضاء	با مرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر سعید حاتمی	۱- استاد راهنمای پایان‌نامه
 امضاء	با مرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر جلیل شاکری	۲- استاد مشاور پایان‌نامه
 امضاء	با مرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر حمید جعفری قریمه‌علی	۳- استاد داور داخل گروه
 امضاء	با مرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر رامین تن‌فره‌مند	۴- استاد داور داخل گروه
 امضاء	با مرتبه‌ی علمی دانشیار	دکتر حمیدرضا افشین	۵- نماینده‌ی تحصیلات تکمیلی

تمامی حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های

حاصل از پژوهش موضوع این پایان نامه، متعلق به دانشگاه

ولی عصر (عج) رفسنجان است

تقدیر و تشکر

شکرشایان شار ایزدمنان که توفیق را رفیق را هم ساخت تا این پایان نامه را به پایان برسانم . از

استاد فاضل و اندیشمند جناب آقای دکتر سعید حاتمی به عنوان استاد راهنما که همواره نگارنده را

مورد لطف و محبت خود قرار داده اند، کمال تشکر را دارم

تشکر می کنم از جناب آقای دکتر جلیل شاکری استاد مشاور گرامی که همواره با دگرگرمی ها و

حمایت های بی شائبه ی خود بنده را مورد لطف و عنایت خود قرار دادند.

هم چنین استادان داور گرامی جناب آقای دکتر جعفری و جناب آقای دکتر فرزند که سال ها

توفیق فراگیری علم و دانش را در محضرشان داشتم و با قبول داوری پایان نامه ی این جانب بار

دیگر لطف خود را به بنده ارزانی داشتند کمال تشکر و قدردانی را دارم

هم‌چنین از تمامی استادان بزرگوار و صمیمی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان که شش سال بی‌اقت فراگیری دانش در محضر گرامی آن‌ها را دایم بشکر و قدردانی می‌-

نمایم.

از جناب آقای دکتر حمیدرضا اقسین نماینده‌ی محترم تحصیلات تکمیلی که قبول زحمت کردند و به

این جلسه تشریف آوردند کمال بشکر و قدردانی را دارم

این پایان نامه را ضمن تشکر و سپاس بیکران و در کمال افتخار و اتقان تقدیم می نمایم به:
- محضر مبارک آقا امام زمان (عج) که دست رافت و عطا نقش را در سطره های زندگی خود
همراه احساس کرده و می کنم و سال ها توفیق فراگیری علم را در دانشگاهی مزین به نام مبارک شان
داشتم.

- محضر ارزشمند خانواده ی عزیزم علی الخصوص پدر و مادر گرامی ام به خاطر همه ی تلاش های
محبت آمیزی که در دوران مختلف زندگی ام انجام داده اند و با مهربانی چگونه زیستن را به من
آموخته اند.

- به استادان فرزانه و فرهیخته ای که در راه کسب علم و معرفت مرا یاری نمودند.

- به آنان که در راه کسب دانش را هنمایم بودند.

-به آمان که نفس خیرشان و دعای روح پرورشان بدرقه‌ی راهم بود.

-الها به من کمک کن تا بتوانم ادای دین کنم و به خواسته‌ی آمان جامه‌ی عمل پوشانم.

-پروردگار احسن عاقبت، سلامت و سعادت را برای آمان مقدر نما.

-خدایا توفیق خدمتی سرشار از شور و نشاط و همراه و همسوا علم و دانش و پژوهش بهمت رشد و

شکوفایی ایران کهن سال عنایت بفرما.

چکیده

مسأله حقوق زن و برابری حقوق زنان با مردان از موضوعات جدی و جدیدی بود که در دوره‌ی مشروطه برای اولین بار به صورت جدی مطرح گردید و برای نخستین بار در ایران روشنفکران به فرهنگ مردسالار حاکم بر جامعه اعتراض کردند و این باب جدیدی را در ادبیات معاصر گشود. فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی، از جمله‌ی مهمترین شاعرانی هستند که در دوره‌ی معاصر موضوعات و مضامین فمینیستی در آثار آنها نمود یافته است. در شعر آنها موضوعاتی مانند: اعتراض و انتقاد شدید نسبت به فرهنگ مردسالار حاکم بر جامعه، توجه به مسائل شخصی و عواطف و گرایش‌های درونی زنان، توجه به مضامین مادرانه و رابطه‌ی مادر و فرزند، توجه بی سابقه به مسئله‌ی عاشق و معشوق، اعتراض نسبت به بسیاری از سنن فرهنگی و بومی و احیانا سنن مذهبی که از نظر آنان در تضاد با حقوق زنان قرار داشت، به کارگیری توصیفات، تصویرها و واژه‌های خاص زنانه، مبارزه با پدیده‌ی به حاشیه رانده شدن زنان و توجه به حضور جدی و فعال آنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی، تجلی مفهوم آزادی زن در آثار آنان نمود دارد. پرداختن به ادبیات و نقد درست مؤلفه‌ها و ویژگی‌های آن از نظرگاه‌های مختلف اعم از نقد شکلی، ساختاری، زبانی، معنایی، فمینیستی و... می‌تواند باعث رشد و پویایی بیش از پیش ادبیات گردد. مبحث فمینیسم و شعر معاصر یکی از مقوله‌های جدی و جدیدی است که اگر به درستی مورد مطالعه قرار گیرد، می‌تواند دستاورد بزرگی برای ادبیات و نقد معاصر به ارمغان آورد. در مجموع هدف ما در این پژوهش بررسی و توصیف مسائل زنان در شعر این دو شاعر و همچنین مشخص کردن و تحلیل وجوه اشتراک و اختلاف این موضوعات، در آثار آنان است.

کلمات کلیدی: نقد زن محور، فروغ فرخزاد، سیمین بهبهانی، مقایسه

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۱-۱	بیان مسأله و اهمیت پژوهشی آن
۲-۱	هدفهای پژوهش
۱-۳	سوالهای پژوهش
۱-۴	مروری بر پژوهشهای انجامشده
۱-۵	روش انجام پژوهش
۵	روش این پژوهش بر گردآوری اطلاعات از طریق پایگاههای اینترنتی و اسنادی و کتابخانه‌ای است هم چنین مبتنی بر توصیف و تحلیل محتوای اشعار این شاعران میباشد.
۷	فصل دوم
۷	فمینیسم و نقد فمینیستی
۷	درآمد
۱-۲	تعریف فمینیسم
۲-۲	تاریخچهی شکلگیری فمینیسم
۳-۲	گرایشهای فمینیستی
۱-۳-۲	فمینیسم لیبرال
۲-۳-۲	فمینیسم مارکسیستی
۳-۳-۲	فمینیسم رادیکال
۴-۳-۲	فمینیسم رواکاوانه
۵-۳-۲	فمینیسم سوسیالیستی
۷-۳-۲	فمینیسم اگزستانسیالیست
۸-۳-۲	فمینیسم پست مدرن
۹-۳-۲	فمینیسم فرانسوی (کریستوا، سیکسو و ایریگاری)
۱۰-۳-۲	فمینیسم سیاه
۱۱-۳-۲	فمینیسم اسلامی:
۴-۲	فمینیسم در ایران
۵-۲	مباحث ویژهی فمینیسم

۲۶.....	۱-۵-۲ جنس/جنسیت	۲۶
۲۷.....	۲-۵-۲ مردسالار : فمینیستها تحلیل‌های متفاوتی از مردسالاری ارائه داده‌اند:	۲۷
۲۸.....	۳-۵-۲ حوزه‌ی عمومی و خصوصی	۲۸
۲۸.....	۴-۵-۲ مادر بودن	۲۸
۲۹.....	۶-۲ نقد فمینیستی	۲۹
۲۹.....	۱-۶-۲ نقد ادبی	۲۹
۲۹.....	۲-۶-۲ نقد ادبی و فمینیسم	۲۹
۳۱.....	۳-۶-۲ انواع نقد از دیدگاه الین شوالتر	۳۱
۳۱.....	۴-۶-۲ نگارش زنانه	۳۱
۳۲.....	۷-۲ معرفی چند تن از بزرگان مکتب فمینیسم	۳۲
۳۳.....	۲-۷-۲ بتی فرایدن	۳۳
۳۳.....	۳-۷-۲ سیمین دوبووار	۳۳
۳۴.....	۴-۷-۲ کیت میلث	۳۴
۳۴.....	۵-۷-۲ لوس ایریگاری	۳۴
۳۵.....	۶-۷-۲ هلن سیکسو	۳۵
۳۵.....	۷-۷-۲ ژولیا کریستوا	۳۵
۳۶.....	۸-۷-۲ شولامیث فایرستون	۳۶
۳۶.....	۹-۷-۲ آلیس واکر	۳۶
۳۹.....	فصل سوم	۳۹
۳۹.....	زندگی و شعر فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی	۳۹
۳۹.....	۱-۳ زندگینامه فروغ فرخزاد	۳۹
۴۰.....	۲-۳ کارنامه‌ی هنری فروغ فرخزاد	۴۰
۴۱.....	۳-۳ درونمایه‌های شعر فروغ	۴۱
۴۳.....	۴-۳ زندگینامه‌ی سیمین بهبهانی	۴۳
۴۳.....	۵-۳ کارنامه‌ی هنری سیمین بهبهانی	۴۳
۴۴.....	۶-۳ درباره‌ی شعر سیمین	۴۴
۴۷.....	فصل چهارم	۴۷

نقد و بررسی شعر فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی با رویکرد نقد زنمحور	۴۷
درآمد	۴۷
۱-۴ اعتراض و انتقاد شدید نسبت به فرهنگ مردسالار در جامعه	۴۹
۲-۴ توجه به مسائل شخصی و عواطف و گرایشهای درونی زنان	۵۵
۱-۲-۴ اروتیسم	۵۸
۳-۴ توجه به مضامین مادرانه و رابطه‌ی مادر و فرزندی	۶۴
۴-۴ توجه بیسابقه به مسئله‌ی عاشق و معشوق	۷۶
۱-۴-۴ معشوق مرد زمینی	۷۷
۲-۴-۴ معشوق فردی	۸۲
۵-۴ اعتراض نسبت به بسیاری از سنن فرهنگی و بومی و احیانا سنن مذهبی که از نظر آنان در تضاد با حقوق زنان قرار دارد	۸۶
۴-۶ به کارگیری توصیفات، تصویرها و واژه‌های خاص زنان	۹۳
۷-۴ مبارزه با پدیده به حاشیه رانده شدن زنان و توجه به حضور جدی و فعال زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی	۹۹
۸-۴ تجلی مفهوم آزادی زنان بخصوص در آثار فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی	۱۰۲
فصل پنجم	۱۰۹
نتیجه‌گیری	۱۰۹
۱-۵ نتیجه‌گیری	۱۰۹
منابع	۱۱۳

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

زن ایرانی ، به دلیل پیشینه‌ی تاریخ مردسالار و زیربنای فرهنگی جامعه‌اش، کم‌تر به عنوان هویتی مستقل و صاحب اندیشه، جدی گرفته شده است. در جریان این تاریخ، زن مقام و ارزش چندانی نداشته و عمدتاً حمایت بدون چشم‌داشت از او دریغ شده است. حتی درپاره‌ای از موارد ، نهاد مردمحور ادبایت کوشیده است تا بسیاری از استعدادهای درخشان را به نفع خویش مصادره کند و به نسبتی با خود برسانند. زنان شاعر را نیز باید به این زمینه‌ی تاریخی افزود؛ چنان‌که در طول تاریخ ادبیات ایران ، در برابر هشت هزار شاعر مرد، تنها نام چهارصد زن در تذکره‌ها آمده است. افزون بر این شمار قابل توجهی از اشعا ، امثله و قطعات منشور فارسی از وجود فرهنگی زن-ستیز در ادبیاتی مردسالار حکایت می‌کند

اما بروز تحولات مهم سیاسی - اجتماعی در عصر مشروطه که با آزادی‌خواهی ، نواندیشی ، تجددطلبی و هویت خواهی زن ایرانی همراه بود، سرفصل تازه‌ای در شعر و ادبیات ایران گشود. توجه جدی شاعران و نویسندگانی چون سید اشرف‌الدین گیلانی ، دهخدا ، ادیب الممالک فراهانی ، ملک الشعرا بهارو ... به فرم جدیدی از ادبیات انتقادی - اجتماعی ، اعمال اندیشه‌ی سیاسی در آثار ادبی و به نقد کشیدن دوران اختناق ، درذهن و زبان شاعران زن نیز بازتاب یافت. به موازات حضور اجتماعی زن در عرصه‌های فرهنگی از قبیل تأسیس مکتب‌خانه‌ها ، جراید ، تصدی پست‌هایی نظیر سردبیری ، مطبوعات و ...، زنان شاعری (عمدتاً از نخستین گروه زنان تحصیل کرده‌ی ایرانی)

پا به عرصه گذاردند که از شعر پستوخانه‌ای رهیدند و ابعاد تازه‌ای از اندیشه‌ی اجتماعی، و دغدغه‌های تاریخی را در شعرشان بازتاب دادند. در این دوره، آثار شاعرانی نظیر رباب اصفهانی، مهرتاج رخشان، نیمتاج سلماسی، فخر عادل خلعتبری، شمس کسمایی، ژاله قائم مقامی و ...، مصداق آشکار طغیان اجتماعی زن ایرانی و نگاه دوباره‌ی او به خویشتن خویش است.

در دوران معاصر و همزمان با بالا رفتن سطح سواد و آگاهی در مردم شاعران زن زیادی مسائل و مشکلات روز را در شعر خود انعکاس دادند اما در این بین دوتن از میان آن‌ها بیشترین حساسیت را نسبت به مسائل مختلف پیرامون خود علی‌لخصوص مسائل و مشکلات پیرامون زنان جامعه داشتند. فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی دو تن از شاعران زنی هستند که علاوه بر انعکاس گسترده‌ی مضامین و موضوعات اجتماعی در شعر، اشعار بسیار زیادی پیرامون مسائل و مشکلات مرتبط با زنان در مجموعه‌های شعری آن‌ها به وفور یافت می‌شود.

آن‌چه پیش رو داریم، جستاری است با عنوان مقایسه‌ی شعر فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی با رویکرد زن محور. در این پژوهش ابتدا ضمن تعریف و اهمیت مساله و طرح سوالاتی در رابطه با موضوع مورد پژوهش و بیان اهداف آن، به تعریف و توضیح فمینیسم و بیان گرایشات مختلف آن پرداخته و سپس به بررسی زندگی و شعر فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی و در آخر تحلیل و بررسی شعر این دو شاعر از منظر نقد زن محور پرداخته می‌شود.

این پایان‌نامه در پنج فصل مورد بررسی قرار گرفته است که شامل موارد زیر است: فصل اول شامل کلیات پژوهش، فصل دوم فمینیسم و نقد فمینیستی، فصل سوم زندگی نامه‌ی فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی، فصل چهارم نقد و بررسی شعر فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی و فصل پنجم شامل نتیجه‌گیری می‌شود.

۱-۱ بیان مسأله و اهمیت پژوهشی آن

از آنجا که ادبیات و به ویژه شعر، بزرگترین سرمایه‌ی ادبی ملت هاست در ایران نیز در مقایسه با دیگر هنرها از قدرت تاثیر گذاری بیشتری برخوردار است، بررسی دقیق زوایای پنهان این هنر می‌تواند به ما در فهم دقیق و درست محتوا و مفاهیمی که شاعران از آن بهره جسته‌اند، کمک نماید. حیات و حضور زن ایرانی در متن جامعه به زمان مشروطیت و همزمان با آشنایی ایرانیان با فرهنگ و تمدن اروپایی برمی‌گردد. دوره‌ی مشروطه را باید دوره‌ی گذار از سنت به مدرنیسم به حساب آورد. هرچند باید اقرار کنیم که این گذار و عبور موفقیت آمیز نبود، در شعر برخی از شعرای شیفته‌ی فرهنگ و ارزش‌های جوامع غربی، بیشتر ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و حتی پاره‌ای از شعائر دینی و عقیدتی به چالش کشیده شد و در بدنه پوладین سنت رخنه و شکافی عظیم پدید آمد. این تحول و تغییر مسیر فرهنگ نتیجه تعامل با غرب بود. بسیاری از چهره‌های فرهنگی عصر مانند ابوالقاسم

لاهوتی، ایرج میرزا، عارف قزوینی و... که در تغییر مسیر فرهنگ نقش برجسته ای داشتند، یا مستقیماً با مغرب زمین مرتبط بودند یا از طریق آثار مکتوب ترجمه شده با آن فضای فرهنگی آشنایی داشتند.

مسأله‌ی حقوق زن و برابری حقوق زنان با مردان نیز از موضوعاتی بود که در همین دوره برای اولین بار به صورت جدی مطرح گردید و برای نخستین بار در ایران روشنفکران به فرهنگ مردسالار حاکم بر جامعه اعتراض کردند و این باب جدیدی را در ادبیات معاصر گشود.

پرداختن به ادبیات و نقد درست مؤلفه‌ها و ویژگی‌های آن از نظرگاه‌های مختلف اعم از نقد شکلی، ساختاری، زبانی، معنایی، فمینیستی و... می‌تواند باعث رشد و پویایی بیش از پیش ادبیات گردد. مبحث فمینیسم و شعر معاصر یکی از مقوله‌های جدی و جدیدی است که اگر به درستی مورد مطالعه قرار گیرد می‌تواند دستاورد بزرگی برای ادبیات و نقد معاصر به ارمغان آورد.

فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی از جمله‌ی مهمترین شاعرانی هستند که در دوره معاصر موضوعات و مضامین فمینیستی در آثار آن‌ها نمود یافته است. در شعر آن‌ها موضوعاتی مانند: اعتراض و انتقاد شدید نسبت به فرهنگ مردسالار در جامعه، توجه به مسائل شخصی و عواطف و گرایشات درونی زنان، توجه به مضامین مادرانه و رابطه مادر و فرزند و برعکس، توجه بی سابقه به مسئله عشق، عاشق و معشوق، اعتراض نسبت به بسیاری از سنن فرهنگی و بومی و احیاناً سنن مذهبی که از نظر آنان در تضاد با حقوق زنان قرار دارد، به کارگیری توصیفات، تصویرها و واژه‌های خاص زنان، مبارزه با پدیده به حاشیه رانده شدن زنان و توجه به حضور جدی و فعال زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی، تجلی مفهوم آزادی زن در آثار آنان نمود دارد.

در مجموع هدف ما در این پژوهش بررسی و توصیف مسائل زنان در شعر این دو شاعر و همچنین مشخص کردن و تحلیل وجوه اشتراک و اختلاف این موضوعات در آثار آنان است.

۲-۱ هدف‌های پژوهش

هدف از این پژوهش مقایسه و تحلیل شعر فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی از منظر نقد زن محور و روشن کردن نظرگاه هر کدام از آنان در خصوص مسائل مرتبط با زنان در جامعه است.

۳-۱ سوال‌های پژوهش

۱- پرداختن به جایگاه زن و مسائل مرتبط با زنان در آثار کدام شاعر نمود و صراحت بیشتری دارد؟

۲- آیا دیدگاه‌های سیمین بهبهانی و فروغ فرخزاد در خصوص مسائل مربوط به زنان با آراء و عقاید شرعی و هنجارهای سنتی در تضاد قرار می‌گیرد؟

- ۳- کدام یک از این دو شاعر در بیان دیدگاه‌های خود بیشتر تحت تأثیر عقاید دینی و سنن دیرین بومی قرار داشته‌اند؟
- ۴- دیدگاه‌های این دو شاعر در خصوص مسائل زنان تا چه حد جنبه شخصی دارد و به چه میزان با رویکردی اجتماعی به تخطئه فرهنگ سنتی و تلاش در جهت جایگزین کردن طرز تلقی جدید از زن می‌پردازد؟
- ۵- دیدگاه‌های کدام یک از این دو شاعر به دیدگاه‌های غربیان درباره جایگاه و نقش اجتماعی زنان نزدیک‌تر است؟

۴- ۱ مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده

درباره‌ی مقایسه شعر فروغ فرخزاد و سیمین بهبهانی از منظر نقد زن محور تا جایی که نگارنده اطلاع دارد هیچگونه پژوهشی انجام نگرفته است. اما از مهمترین فعالیت‌ها و نمونه تحقیق‌ها و پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام شده می‌توان به پایان‌نامه خانم مهشاد شهبازی در سال ۱۳۹۰ با عنوان جریان شناسی شعر معاصر زنان (از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷) با راهنمایی دکتر مریم حسینی اشاره کرد. این پایان‌نامه، تحولات اجتماعی سیاسی سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ و تغییراتی که در جایگاه زنان در این دوره به وجود آمده و تأثیری که بر ادبیات به طور عام و بر شعر زنان به طور خاص داشته است و همچنین نقد آثار زنان شاعر جریان‌ساز معاصر، پروین اعتصامی، ژاله اصفهانی، پروین دولت‌آبادی، سیمین بهبهانی، فروغ فرخزاد، طاهره صفارزاده و شگردهای هنری، زبان شعری و مضامین شعری ایشان مورد بررسی قرار داده است. همچنین پایان‌نامه‌ای با عنوان توصیف سیمای زن در شعر پنج شاعر زن معاصر (پروین اعتصامی، فروغ فرخزاد، سیمین بهبهانی، سپیده کاشانی) از بتول باقری به راهنمایی علی اکبر سام‌خانی در دانشگاه بیرجند به سال ۱۳۸۶ نگارش یافته است. همین‌طور که از نام آن مشخص است این پایان‌نامه به توصیف سیمای زن در آثار این شاعران پرداخته است. علاوه بر این مقالاتی چون: «زن در شعر پروین اعتصامی، سیمین بهبهانی و فروغ فرخزاد» از طاهره سیدرضایی در مجله زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد فسا در بهار ۸۹ با محوریت موضوع «زن» در اشعار این شاعر و بررسی و تبیین ذهنیت ایشان در باب این موضوع پرداخته است. همچنین مقاله «تحلیل تعامل سه شاعر زن معاصر با نمونه‌ای از سنت فرهنگ ایرانی» از سیدمهدی زرقانی در بهار ۹۰ در فصلنامه علمی - پژوهشی «پژوهش زبان و

ادبیات فارسی» به چاپ رسیده است. مسئله اصلی در این مقاله، طرز برخورد سه شاعر معاصر با سنت فرهنگی مردانه است. در ابتدا تفاوت ذهنیت شاعران کلاسیک با شاعران عصر مشروطه به فرهنگ مردانه مرور شده و سپس موضوع را در شعر این سه شاعر زن به عنوان نمایندگان طرز برخورد شاعران معاصر با سنت مذکور بررسی کرده است.

۱-۵ روش انجام پژوهش

روش این پژوهش بر گردآوری اطلاعات از طریق پایگاه‌های اینترنتی و اسنادی و کتابخانه‌ای است هم چنین مبتنی بر توصیف و تحلیل محتوای اشعار این شاعران می‌باشد.

فصل دوم

فمینیسم و نقد فمینیستی

درآمد

دنیایی که هم اکنون در آن به سر می‌بریم، دنیای تئوری‌ها و نگرش‌هاست؛ هرچند ممکن است تعدد و گوناگونی این نگرش‌ها و تئوری‌ها درک ما را مغشوش دارند. اما تئوری پایه‌ی همه دانش‌هاست و بیان‌کننده‌ی نوعی بینش نسبت به هر علم است. از زمان تلاش برای نگرستن به ادبیات به عنوان دانش، تئوری‌های مربوط به ادبیات نیز شکل گرفتند. این تئوری‌ها و نگرش‌ها هر کدام با دیدگاهی متفاوت به ادبیات نگرستند و بدین طریق ادراکی ویژه از آثار ادبی پدید آوردند. بنابراین می‌توان از جنبه‌هایی بسیار گوناگون و متفاوت به ادبیات و آثار ادبی نگرست و آن‌ها را مورد بازبینی و واکاوی قرار داد. علمی که به آثار ادبی می‌پردازد نقد است و نقد نیاز به تئوری دارد.

قرن بیستم، عرصه‌ی چالش تئوری‌ها بوده است. فمینیسم، یکی از جنجالی‌ترین و چالش‌برانگیزترین این تئوری‌ها بوده که ردپای آن را می‌توان در بسیاری از علوم زمانه مشاهده کرد؛ هرچند گاهی خوب فهمیده و شناخته نشده و در بعضی مواقع به عنوان برچسبی توهین‌آمیز به کار رفته است اما با این وجود فمینیسم به احقاق حقوق زنان در بسیاری از کشورها یاری رسانده است.

۱-۲ تعریف فمینیسم

فمینیسم در اصل واژه‌ای فرانسوی است که از ریشه‌ی لاتینی فمینا به معنای زن اخذ شده است. حالت وصفی واژه در زبان انگلیسی و در زبان فرانسه فمینیین است که از کلمه‌ی فمینیوس به

معنای زنانه اخذ شده است. در زبان فارسی، طرفداری از حقوق زن، جنبش آزادی زنان، زن باوری، زن آزادی‌خواه و مانند آن، معادل‌هایی هستند که برای واژه‌ی فمینیسم ارائه شده‌اند (رضوانی، ۱۳۸۲: ۳۰).

این مفهوم از نظر اصطلاحی، به دو معنای "برابری زن و مرد" و "آزادی زنان" اشاره دارد (آریان‌پور کاشانی، ۱۳۷۷: ۲۸). اصطلاح فمینیسم در قرن نوزدهم بر نهضت زنان در فرانسه ابداع و در سال ۱۸۴۸ میلادی به نام "نهضت سینکا" در آمریکا معرفی شده است (زروندی، ۱۳۸۶: ۷۹). واژه‌ی فمینیست در فرهنگ انگلیسی آکسفورد واژه‌ای نسبتاً جدید است و با دو معنی دیده می‌شود: به عنوان یک صفت وابسته به فمینیسم، یا به زنان؛ به عنوان یک اسم. مدخل‌ها برای فمینیست ما را تا واژه‌ی قدیمی‌تر فمینیسم به عقب برمی‌گردانند. فمینیسم عبارت است از دفاع از حقوق زن (مبنی بر تئوری برابری جنس‌ها)؛ همچنین توصیفی آسیب‌شناختی از پیشرفت صفات متمایز زنانه در یک مرد است. تعریف‌های مربوط به فمینیسم در فرهنگ‌نامه‌ها ما را به عقب‌تر می‌برند تا واژه‌ی feminine را مشاهده کنیم. feminine با بیولوژی آغاز می‌شود که جنسیت زنانه را مشخص می‌کند. این واژه از طبیعت به فرهنگ، از بدن‌ها به رمزهای رفتاری، شامل رفتار زبانی انتقال می‌یابد و پیش می‌رود. (رابینز، ۱۳۸۹: ۲۲-۲۳).

فرهنگ‌نامه‌ها در تعریف female و feminine و feminist دچار آشفتگی هستند این سه واژه چیزهای متفاوتی را در علوم انسانی و اجتماعی بیان می‌دارند. Female مقوله‌ای است بیولوژیک که خصوصیات جنسی یک بدن را تعریف می‌کند: در واقع جنسیت زیست‌شناختی را تعریف می‌کند. feminine مقوله‌ای جامعه‌شناختی است که خصوصیات رفتاری‌ای را تعریف می‌کند که در زمان‌های مختلف با بیولوژی زن پیوند یافته‌اند: feminine جنسیت را توصیف می‌کند و تمایل دارد این نکته را که جنسیت خواص و نشان طبیعی جنس نیست را خاطر نشان سازد. فمینیست سیاست را بیان می‌کند با تاکید بر درهم آشفتگی بیولوژی با فرهنگ (خصوصیات جنسی با رفتار قابل قبول اجتماعی بر مبنای جنس) که می‌تواند و باید به چالش کشیده شود (همان، ۲۴-۲۵).

دو باور اساسی فمینیست‌ها عبارت است از:

۱- زنان به دلیل جنسیت، مورد ظلم، ستم و تبعیض قرار گرفته‌اند؛

۲- این ظلم و ستم اصالت نداشته و باید از بین برود (زروندی، ۱۳۸۶: ۷۹).

اما فمینیسم مکتبی واحد و یکپارچه نیست بلکه در طی تاریخ شکل‌گیری و تکامل خود شکل‌ها و شاخه‌های متفاوتی گرفته است اما، به هر حال، همه، در یک نکته اشتراک متمرکز دارند: زن به عنوان زن، و به عنوان انسان (رابینز، ۱۳۸۹: ۱۱)

۲-۲ تاریخچه‌ی شکل‌گیری فمینیسم

از نظر تاریخی، در مورد فمینیسم دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. به گمان برخی، واژه فمینیسم اولین بار در سال ۱۸۷۱م. استفاده شد (فریدمن، ۱۳۸۱: ۱۱). البته برخی نیز در تبارشناسی این مفهوم، سابقه‌ی آن را در انقلاب سال ۱۶۸۹ انگلیس جست‌وجو می‌کنند. برخی دیگر سابقه‌ی آن را در انقلاب فرانسه و نظریات " سن سیمون" و " کندروسه" می‌دانند؛ حرکتی که از قرن هفدهم میلادی به نام حقوق فطری و طبیعی بشر آغاز شد و در قرن هیجدهم در فرانسه به ثمر نشست (موسوی، ۱۳۷۸: ۱۰-۱۲). با این همه، نهضت زنان به معنای دقیق آن، در قرن نوزدهم در فرانسه، شکل گرفت و گسترش یافت و نام فرانسوی Feminism را به خود گرفت (جاگر، ۱۳۸۲: ۲۰) و دانشمندانی هم‌چون آگوست کنت و جان استوارت میل، نظریه‌ی برابری زن و مرد را در چارچوب حقوق فردی و اومانیستی مطرح کردند (میل، ۱۳۷۷، ۴۹).

دست‌یابی حق رأی برای زنان، برجسته‌ترین موفقیت این جنبش در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم محسوب می‌شود. با آغاز جنگ جهانی اول، بستری مناسب برای حضور زنان در عرصه‌ی سیاست و برخورداری آنان از برابری قانونی شکل گرفت. با ورود به جنگ جهانی دوم و بارور شدن اندیشه‌های فمینیستی، نظریه‌ی برابری زن و مرد، مورد اقبال عمومی قرار گرفت. سرانجام در اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر، که از طرف سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۸ میلادی منتشر شد، تساوی حقوق زن و مرد به صراحت مورد تأکید قرار گرفت (سیدی، ۱۳۸۴، ۲۸۳).

به طور کلی، سیر تاریخی پیدایش فمینیسم را می‌توان به سه موج جداگانه تقسیم کرد:

موج اول، از قرن نوزدهم آغاز می‌شود و تا سال‌های پس از جنگ جهانی اول ادامه می‌یابد (۱۸۴۸-۱۹۲۰). نفوذ تجدد و دستاوردهای مدرنیته و عصر روشنگری، انقلاب صنعتی و نظام اقتصاد سرمایه‌داری، لیبرالیسم و دولت مدرن و تأکید بر آزادی فردی، اصالت فرد و حقوق و خواسته‌های اجتماعی - مدنی، از جمله عوامل زمینه‌ساز این موج بود. در این موج، گفتمان لیبرالی و تأکید بر فردیت، برابری و آزادی نقشی پررنگ و بسزا داشت. در این مقطع زنان خواستار برداشته شدن محدودیت‌ها و تنگناها در راه پیشرفت و اعتلایشان بودند. مبارزه بر سر اصلاحات اجتماعی، سیاسی، مدنی، و به دست آوردن حقوق شهروندی و مساوی با مردان در کانون توجه فمینیست‌های موج اول بود. تلاش برای به دست آوردن حق رأی از جمله اقدامات اساسی و مبنایی در این دوره تلقی می‌شود. کتاب انقیاد زنان از جان استوارت میل را می‌توان منبعی مهم در این مقطع برشمرد؛ به دست آوردن حق رأی برای زنان در مجلس آمریکا به سال ۱۹۲۰مهم‌ترین دستاورد این موج بود (قادری، ۱۳۷۹: ۱۳۰).